

Verslag van de vergadering van de Tweede Kamer onder voorzitterschap van mevrouw Arib, met als onderwerp de bouw van een megastal in Grubbenvorst

De **voorzitter**:

Ik heet de staatssecretaris van harte welkom, alsmede de Kamerleden en de mensen op de publieke tribune.

De heer **Bosman** (VVD):

Voorzitter. Helaas kan mijn collega Helma Lodders hier niet zijn vanwege een ander debat. Ook ik zal mij na de eerste termijn moeten verontschuldigen vanwege mijn gewenste aanwezigheid bij een hoorzitting.

Daar staan we dan weer. Twee weken geleden hebben we een debat gevoerd over de intensieve veehouderij in Nederland. Bijna alle politieke partijen hebben deelgenomen aan dat debat en hebben hun standpunten verwoord. Vorige week hebben de stemmingen plaatsgevonden en nu staan we weer hier, voor een debat over de ontwikkeling van een intensief bedrijf in Grubbenvorst. Dat bedrijf voldoet aan de wet- en regelgeving. Mensen hebben via de gebruikelijke inspraakprocedure hun bezwaren kunnen uiten. De Raad van State heeft recentelijk bezwaren met betrekking tot de bouwvergunning ongegrond verklaard en de bouwvergunning is inmiddels onherroepelijk. Dit debat is een herhaling van zetten en is, gelet op de verschillende toezeggingen van de staatssecretaris, volstrekt overbodig. Als we debatten gaan voeren over individuele ontwikkelingen die passend zijn binnen de bestaande wet- en regelgeving, nemen we onszelf niet serieus. Ik doe dan ook een beroep op mijn collega's om kritisch te kijken naar de debatten die geagendeerd staan en om de actualiteit scherp te houden. Dit debat houdt de plenaire agenda onnodig op.

Mijn fractie is van mening dat dit debat volstrekt nutteloos is. De ontwikkelingen van dit nieuwe gemengde bedrijf passen binnen de op dit moment geldende wet- en regelgeving en zijn ook een antwoord op de thema's die de partijen aan de linkerkant in deze Kamer keer op keer agenderen. De ondernemers werken met een concept dat inzet op het sluiten van kringlopen, het verbeteren van het dierenwelzijn, het reduceren van transporten en het behalen van milieuwinst. Ik had dan ook stilletjes de hoop dat deze partijen deze ontwikkelingen zouden toejuichen. Helaas wordt ook dit voorbeeld aangegrepen om de ontwikkeling van de veehouderij te beperken. De VVD kiest voor ondernemerschap, ruimte voor innovatie, nieuwe ontwikkelingen en werkgelegenheid. Dit concept past daarin, is een voorbeeld voor anderen en is zeker de moeite waard om te bezoeken.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

De heer Bosma stelt dat deze megastal zorgt voor een verbetering van het dierenwelzijn. Kan hij twee voorbeelden noemen waaruit blijkt dat het welzijn wordt verbeterd ten opzichte van de gangbare stallen?

De heer **Bosman** (VVD):

We moeten kijken naar het totaalconcept. Daarbij wordt de kringloop gesloten en vindt er minder vervoer plaats. Het gaat dus om een totaalidee. Een aantal mensen in deze Kamer stellen hier vragen over, maar dit totale idee past binnen de wet- en regelgeving. Dan denk ik dat dit een passende oplossing is voor de vragen die wij stellen.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Ook de gangbare stallen passen binnen de gangbare wet- en regelgeving. Anders zouden zij namelijk niet bestaan, zou je denken. Daarnaast heeft het sluiten van kringlopen geen betrekking op het dierenwelzijn, maar op het milieu. Ook op dat punt zijn er nogal wat vraagtekens. Ik vraag de heer Bosma dus nogmaals of hij twee voorbeelden kan noemen waaruit blijkt dat de situatie van een varken of een kip — er worden in Grubbenvorst straks 30.000 varkens en 1,1 miljoen kippen gehouden — verbetert vanwege dit nieuwe bedrijf. Hebben zij meer ruimte, gaan ze naar buiten, hebben ze minder gedragsproblemen? Noem even wat voorbeelden!

De heer **Bosman** (VVD):

Het is natuurlijk de heer Bosman en niet de heer Bosma, zoals mevrouw Thieme zei.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Excuus.

De heer **Bosman** (VVD):

Dat geeft niet. Het gaat om het totaalbeeld. Het past binnen de wet- en regelgeving. Daarmee is het dierenwelzijn geborgd. Daarnaast hebben we een aantal vragen gesteld, zoals de vraag of je wilt slepen met al die dieren. Nee, dit bedrijf zorgt ervoor dat die lijnen zo kort mogelijk zijn. Dat bedoel ik eigenlijk met het sluiten van de kringloop op die plek. De lijnen zijn heel kort, waardoor je minder met die dieren rond hoeft te rijden, terwijl er juist grote zorgen zijn over het welzijn tijdens het vervoer en transport. Ik denk dat dit heel verstandig is.

De heer **Schouw** (D66):

Ik permitteer mij een opmerking en een vraag. Het is het recht van een minderheid van deze Kamer om een dertigledendebat aan te vragen. Als daar genoeg steun voor is, wordt dat debat hier ook gehouden. Als de heer Bosman daar moeite mee heeft, moet hij gewoon niet deelnemen aan het debat en moet hij niet het recht van die minderheid bekritisieren. Dat is mijn opmerking.

Mijn vraag is de volgende. Als we weleens in debat zijn met mevrouw Ladders dan steekt zij de loftrumpet over het kleinschalige landbouwfamiliebedrijf. Daar spreekt zij met warme woorden over. Wat we hier aan de orde hebben, is een groot industrieel complex van meer dan 1 miljoen kippen. Ik hoor graag van de VVD wat voor ontwikkeling zij nastreeft. Zijn dat die kleinschalige familiebedrijven die de landbouw groot hebben gemaakt, of zegt de VVD: nee, saneren, we gaan voor grootschalige industriële complexen, zoals in Grubbenvorst?

De heer **Bosman** (VVD):

Eerst iets over de opmerking van de collega. Volgens mij mag zelfkritiek in deze Kamer ook en mogen we kritisch kijken naar datgene wat we doen en hoeveel debatten we voeren. We hebben namelijk iedere keer weer de discussie dat er toch wel heel veel dertigledendebatten op de lijst staan en dat het toch wel erg lang duurt voordat ze ingepland worden. Dan is het verstandig om zo nu en dan kritisch te kijken naar datgene wat we gaan bespreken in deze plenaire zaal. Je mag daarbij ook best eens achteraf constateren: was dit nu wel het moment en de taak en de verplichting om het op deze manier te doen; waren er geen andere mogelijkheden, zodat de plenaire zaal beschikbaar blijft voor andere zaken?

Verder is de VVD, in tegenstelling tot D66, niet voor de geleide economie. Het is aan de ondernemers zelf om te bepalen of ze kleinschalig of grootschalig of in welke andere vorm dan ook willen opereren. De VVD wil niets verplichten. Wij vinden het alleen belangrijk dat mensen op die verschillende manieren kunnen boeren.

De heer **Schouw** (D66):

Wat betreft die opmerking, begrijp ik wat de heer Bosman zegt. Ik laat dat dan ook even liggen.

Ik dacht dat wij, ook de VVD, toch proberen te sturen. We hebben een staatssecretaris van Landbouw, we hebben een landbouwbeleid, we spreken over dierenwelzijn. Dus niet iedereen kan zomaar zijn goddelijke gang gaan. Ik begrijp uit de woorden van de heer Bosman heel goed dat de VVD het prima vindt dat grote investeerders grote industriële projecten opzetten en het overnemen van de kleine zelfstandige boer, die kippen houdt, die varkens houdt, die koeien houdt. Begrijp ik hem zo goed?

De heer **Bosman** (VVD):

Dat is de vrijheid van de markt. Ik hoor altijd dat mensen veel behoefte hebben aan de scharrelkip en aan natuurlijk en biologisch geproduceerde producten. Het is hun recht om die te kopen. Als ze dat doen, zal die markt vanzelf groter worden. Als mensen de behoefte hebben om het anders aan te pakken, is dat ook goed en als mensen die producten kopen, gaat dat vanzelf. Nogmaals, anders dan D66, is de VVD voor die vrije markt.

De **voorzitter**:

Ik geef nu het woord aan de heer Van Bommel namens de SP-fractie. Ik had u niet verwacht bij een debat over megastallen, mijnheer Van Bommel.

De heer **Van Bommel** (SP):

Als er stront aan de knikker is, word ik ingehuurd.

Mevrouw de voorzitter. In Grubbenvorst, tien kilometer ten noorden van Venlo, dreigt een megastal te verschijnen van 1,1 miljoen kippen en 35.000 varkens; een grootschalige mestvergister. Een dergelijke industriële gigastal past naar de opvatting van de SP niet in Nederland. De kippen en de varkens die er worden gehuisvest, zullen een dierenwaardig bestaan krijgen. Buiten spelen is er voor deze beesten niet bij. Volgens de SP is een dier echter meer dan een lap vlees. Ik vraag de staatssecretaris of zij die opvatting deelt.

Een snelle rekensom leert dat deze industriële megastal de plaats inneemt van 40 boeren. Kan de staatssecretaris die rekensom bevestigen? Welke visie spreekt daaruit over de toekomst van de Nederlandse veehouderij en welke rol spelen megastallen daarin? Daar moeten we bij stilstaan aan het begin van deze ontwikkeling. Kiest de staatssecretaris liever voor één boer met een megastal die laagwaardige en onbetaalde werkgelegenheid biedt aan een aantal Polen of Roemenen of kiest ze voor 40 boeren in gezinsbedrijven? Kiest ze voor een leefbaar platteland met regionale economische activiteiten, waar nog boeren wonen en het toerisme floreert, of wordt het een leeg platteland met her en der een megastal? Luistert zij naar de bezwaren van omwonenden of naar de eigenaren van de gigastal?

Vandaag heb ik mijn hoop gevestigd op voortschrijdend inzicht bij de Partij van de Arbeid. Op het afgelopen PvdA-congres zijn twee moties aangenomen waarin expliciet wordt gevraagd om

"grootschalige mestverwerking te beperken tot industriegebieden en niet in het buitengebied plaats te laten vinden" en "zich in te zetten om de veestapel in Nederland te doen afnemen". Bij een dergelijke uitspraak horen geen megastallen. Ik kijk dan ook verlangend uit naar de bijdrage van de Partij van de Arbeid-fractie in dit debat.

Ik vraag de staatssecretaris het volgende. Ten eerste: stop de bouw van de gigastal-Grubbenvorst. Beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald. Ten tweede: voorkom dat er nieuwe "Grubbenvorsten" ontstaan. Dat kan met een goede wet, niet met een halfbakken wet. Ten derde: stop met het geven van subsidie aan deze ontwikkelingen. Die subsidies zijn er namelijk. De megastal-Grubbenvorst heeft er in de afgelopen jaren miljoenen van verschillende overheden bij gekregen. Waarom 40 boeren gesubsidieerd laten wegconcurreren? Hoeveel is er in het algemeen sinds het aantreden van de staatssecretaris aan subsidie naar megastallen gegaan, en specifiek naar Grubbenvorst? Waarom is de mestvergistingsinstallatie van megastal-Grubbenvorst door de regering aangewezen als een van de 60 green deals? Hoeveel geld is hiermee gemoeid? Is de staatssecretaris bereid om hier en nu uit te spreken dat zij megastallen met geen cent meer zal subsidiëren?

De voorganger van deze staatssecretaris, staatssecretaris Bleker, noemde de gigastal in Grubbenvorst "een exces". Hij maakte een wet om deze excessen tegen te gaan, maar vanwege de val van zijn kabinet heeft die wet de Kamer nooit bereikt. Kan de Kamer die wet alsnog ter kennisname krijgen, zodat de SP-fractie daarop eventueel een eigen initiatiefwetsvoorstel kan baseren? Deze staatssecretaris komt met een wet die een wassen neus lijkt. In een vroeg stadium kwamen de provincies en gemeenten al naar de Kamer om zich te beklagen over die conceptwet, die enkel tot bureaucrativering en juridisering zal leiden. Het is hoogst onwaarschijnlijk dat de conceptwet volgens dit voorstel ooit een enkele megastal zal tegenhouden. Graag een reactie van de staatssecretaris.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Voorzitter. De gemeente Horst aan de Maas zet alles op alles om in Grubbenvorst, een dorp met 4.800 inwoners, een megastal met 1,1 miljoen kippen, 35.000 varkens, een slachthuis en een mestfabriek mogelijk te maken. Ze probeerde zelfs te voorkomen dat bewonersvereniging Behoud de Parel een rechtszaak kon beginnen. De Raad van State heeft de gemeente daarvoor op de vingers getikt. De gemeente heeft geen onderzoek gedaan naar de effecten op het milieu. De Nationale ombudsman constateerde dat de gemeente het onderzoek naar de volksgezondheidsrisico's niet grondig heeft gedaan. Dat was aan dovemansoren gericht; de burgemeester ging liever met de megastalondernemer op een reisje naar China om daar het megastalconcept te promoten. Hoeveel vertrouwen kan de Kamer erin hebben dat gemeenten tot een zorgvuldige belangenafweging komen? Graag een reactie van de staatssecretaris.

De megastal in Grubbenvorst was en is hét voorbeeld van het megalomane denken in de bio-industrie. Op 9 juli 2012 zei staatssecretaris Bleker over Grubbenvorst: we willen dit soort excessen niet; in Nederland is geen ruimte voor extreme industrialisatie van de veehouderij; dit bedrijf mag geen navolging krijgen. Kan de staatssecretaris deze woorden onderschrijven?

De staatssecretaris had in een gespreid bedje kunnen stappen. Het voorgaande kabinet bereidde de normen voor ten aanzien van de schaalgrootte. Wat betekent het voor de staatssecretaris dat de leden op het PvdA-congres in meerderheid de mestfabrieken hebben afgewezen en hebben gezegd dat de veestapel moet krimpen? Is het voor de PvdA-fractie niet een wake-upcall om, in ieder geval

zolang er geen nieuwe wetgeving voor megastallen is, een moratorium op de vergunningverlening in te stellen?

De staatssecretaris diende in haar tijd als Kamerlid moties in tegen megastallen. Ze wilde nationale wetgeving die de volksgezondheid van burgers zou beschermen. Ze wilde een verbod op megastallen in het landelijke gebied. De meerderheid is het met haar eens: die is tegen schaalvergroting. De omwonenden staan echter volkomen machteloos. Het is wrang dat de overheid de juridische en technische ondersteuning voor de totstandkoming van de megastal in Grubbenvorst met maar liefst 2,1 miljoen euro heeft gesubsidieerd. Momenteel loopt er een onderzoek naar de risico's van de bio-industrie voor de volksgezondheid. In afwachting van dit onderzoek en van het wetsvoorstel dieraantallen zou uitbreiding niet mogelijk moeten zijn. Mijn fractie wil een landelijk moratorium op megastallen. Voorts is zij van mening dat er een einde moet komen aan de bio-industrie.

De heer **Geurts** (CDA):

Voorzitter. Betaalbaar en duurzaam geproduceerd voedsel is voor iedereen van levensbelang. Het CDA is daarom ook trots op onze Nederlandse agrarische sector. Onze land- en tuinbouw, inclusief verwerking en toelevering, levert een grote bijdrage aan de economie. In de wereld geldt de sector als een voorbeeld van kwaliteit, kwantiteit en efficiency. Wij als CDA steunen initiatieven in de sector die verdergaan dan wettelijke eisen en zetten ons in voor sterke gezins- en familiebedrijven. Ook in ons verkiezingsprogramma staat heel helder: de grootschalige intensieve veehouderij die alleen maar op kostenconcurrentie is gericht, wordt beperkt. Iets verderop staat ook nog een aantal zinnen. Ondernemers die investeren in ecologisch, economisch en sociaal verantwoorde duurzaamheid, onder meer op het vlak van volks- en diergezondheid, dierenwelzijn, landschappelijke inpassing en beperking van de milieudruk, verdienen ruimte. Daarbij is het nodig dat de zorgen van omwonenden worden meegenomen. Ook boeren zelf hebben de verantwoordelijkheid om in goed contact te zijn met hun omgeving en ook transparantie te betrachten. Er zijn diverse onderzoeken gedaan naar de veehouderij. Diverse keren is in deze Kamer vastgesteld dat er geen een-op-een relatie is tussen schaalgrootte en dierenwelzijn, tussen schaalgrootte en diergezondheid en tussen schaalgrootte en volksgezondheid. Het CDA is van mening dat de lokale overheid, provincie en gemeente, een verantwoordelijkheid op het gebied van vergunningverlening voor de veehouderij moet en kan nemen en voldoende instrumenten heeft. Wij zijn dan ook nog niet zo ver dat wij tot een maat willen komen. Wij wachten onder andere het advies van de Gezondheidsraad af. Er loopt op dit moment onderzoek in onder andere Brabant. Wij vinden dat het punt van de gezondheid een heel belangrijke reden kan zijn om een maximummaat te stellen. Een wettelijke regeling kan wat betreft de CDA-fractie pas als het advies van de Gezondheidsraad er ligt en daartoe beargumenteerd reden geeft.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

De heer Geurts heeft het erover dat gemeenten hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Vindt hij dat de gemeente Horst aan de Maas haar verantwoordelijkheid heeft genomen, nu blijkt dat zij geen onderzoek heeft gedaan naar milieueffecten en dat zij door de Nationale ombudsman op de vingers is getikt omdat zij onzorgvuldig onderzoek heeft gedaan naar de volksgezondheidsrisico's, een gemeente nota bene waar ook het CDA in de gemeenteraad zit?

De heer **Geurts** (CDA):

Ik denk dat mevrouw Thieme van de Partij voor de Dieren een aantal dingen vergeet. De rechter heeft in Nederland een aantal uitspraken gedaan. Ik had eigenlijk willen beginnen met vandaag te

zeggen dat de Raad van State uitspraken heeft gedaan en dat er nog wat onduidelijkheden zijn rondom de milieuvergunning. De bewering van mevrouw Thieme dat de gemeente onvoldoende gedaan heeft, heeft de Raad van State niet bevestigd. En dat is toch het orgaan waar ik op afga.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

De heer Geurts kent de uitspraak van de Raad van State kennelijk niet. Daarin staat uitgebreid beschreven dat de gemeente niet heeft gekeken naar de milieueffecten, met name met betrekking tot het Natura 2000-gebied net over de grens bij Horst aan de Maas. De Nationale ombudsman heeft nota bene een advies gegeven aan de gemeente Horst aan de Maas waarin staat dat zij de gezondheidsrisico's beter in kaart moet brengen en dat zij alsnog een nulmeting moet doen omdat zij dat eerder heeft nagelaten. Er ligt al zo veel aan veroordelingen richting de gemeente Horst aan de Maas, dat ik nogmaals de vraag stel aan deze CDA-woordvoerder, wiens partij nota bene ook zitting heeft in de raad van de gemeente Horst aan de Maas, of hij vindt dat de gemeente in dezen verantwoordelijkheid heeft genomen ten aanzien van deze casus.

De heer **Geurts** (CDA):

Ik heb de uitspraak niet bij mij, maar ik weet dat er een komma staat. Mevrouw Thieme citeert slechts een deel van de uitspraak. Er staat achter de komma dat het voor de Raad van State geen aanleiding gaf om verdere stappen te zetten. Dus mevrouw Thieme moet wel volledig citeren, maar er zal ongetwijfeld nog een apart debat komen waar we samen deze uitspraak nog eens zullen fileren.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

De Raad van State heeft de bouwvergunning onherroepelijk verklaard, maar heeft over de milieuvergunning deze afkeurende opmerkingen gemaakt, en daar heb ik het over.

De heer **Schouw** (D66):

Ik dank de heer Geurts voor zijn interessante betoog. Wat mij opviel, is dat hij zei dat het CDA tegen grootschalige industriële veehouderij is die vooral kostengedreven is. Wat betekent dit voor Grubbenvorst II, III en IV?

De heer **Geurts** (CDA):

Ik zal voor de heer Schouw even het volledige citaat geven. Ik heb gezegd: "De grootschalige intensieve veehouderij die alleen maar op kostenconcurrentie is gericht, wordt wat ons betreft beperkt." Ik heb daar nog wat zinnen aan toegevoegd. Ik heb gezegd dat bedrijven en ondernemers die investeren in ecologische en economische sociaalverantwoorde duurzaamheid, volks- en diergezondheid, dierenwelzijn et cetera, ruimte verdienen. Dit nieuwe gemengde bedrijf, welke vorm het dan ook mag krijgen, geeft daar wel uitvoering aan. Als de heer Schouw mij nu vraagt of ik het fijn zou vinden als meerdere bedrijven in Nederland op deze manier georganiseerd worden, dan zeg ik "nee". Ik vind het Nederlandse landschap en de Nederlandse cultuur op het platteland daar niet geschikt voor. Dat is totaal niets nieuws. Het CDA heeft dit in meerdere debatten letterlijk zo gezegd. Mijn voorgangers hebben dat ook gedaan.

De heer **Schouw** (D66):

Ik probeerde de heer Geurts niets nieuws te ontlokken, maar wel een duidelijker, politieker standpunt van het CDA. Zegt de heer Geurts nu dat Grubbenvorst I onder de rechter is, maar dat het

standpunt van het CDA met betrekking tot Grubbenvorst II, III en IV — er komen er immers misschien nog wel meer — is: nee, tenzij?

De heer **Geurts** (CDA):

Het antwoord op die vraag is heel simpel: wij gaan daar niet over. Het ruimtelijkeorderingsbeleid ligt bij de provincie en de gemeente, zeg ik tegen de D66-fractie. Als er een onderzoek komt van de Gezondheidsraad waarin beargumenteerd wordt dat dit soort bedrijven niet kan, dan gaat het CDA een ander gesprek aan, maar dat is nu totaal niet aan de orde. Dat probeerde ik zojuist te zeggen. De heer Schouw kan nu wel zijn hoofd schudden, maar dit is wel het antwoord dat ik hem geef.

De heer **Leenders** (PvdA):

De heer Geurts heeft in zijn interessante betoog gezegd dat de ontwikkelingen op het platteland in overeenstemming met de bevolking moeten plaatsvinden. Daarmee suggereert hij dat er in ieder geval goed overleg moet zijn. Wat vindt hij dan van de maatschappelijke onrust en het geringe maatschappelijke draagvlak voor megastallen in het algemeen en deze gigastal in Grubbenvorst specifiek?

De heer **Geurts** (CDA):

Ik heb geprobeerd om te zeggen dat het CDA van mening is dat ondernemers goed met hun omgeving in gesprek moeten zijn en blijven. Ondernemers moeten ook luisteren naar hun omgeving. Uit de media heb ik vernomen dat deze ondernemers in gesprek zijn met hun omgeving. We kunnen daar in de Kamer heel lang over doorpraten, maar wij gaan daar uiteindelijk niet over. Binnen de regels die er in Nederland zijn, kan dit. Het is ook een innovatief bedrijf.

De heer **Leenders** (PvdA):

Dan is het misschien toch goed om ter aanvulling te vragen wat de visie van het CDA is op het feit dat het maatschappelijk draagvlak voor dit soort stallen zeer gering is.

De heer **Geurts** (CDA):

Ik heb een ander beeld. In andere provincies zijn er ook mensen die daar minder moeite mee hebben, maar nogmaals, binnen de regels in Nederland kunnen heel veel dingen. Dat moeten we ook erkennen.

Ik wil alvast het volgende zeggen voordat ik daar op terugkom aan het eind van mijn betoog. De ontwikkelingen die zich nu voordoen in de land- en tuinbouw zijn over het algemeen reacties van ondernemers om te voldoen aan moties die in deze Kamer worden aangenomen. Ook de PvdA, die het verkiezingsprogramma van de Partij van de Dieren zo'n beetje heeft overgenomen, geeft daar gevolg aan. Het gevolg daarvan is dat dit soort bedrijven tot stand komt. Dat gebeurt niet omdat de ondernemers dat zo graag willen, maar omdat ze het moeten om verder te kunnen.

De heer **Graus** (PVV):

Ik vind dat de heer Geurts het ambt van Tweede Kamerlid, het hoogste ambt van Nederland, erg degradeert. Hij degradeert daarmee ook zichzelf. Wij gaan overal over. De Tweede Kamer heeft over alles wat te zeggen en kan altijd ingrijpen. Ook al hebben we iets uit handen gegeven, als iets mis dreigt te gaan, moeten we het terugpakken. Ik wil daar graag een reactie op horen.

Er is gevaar voor het ontbreken van veterinaire regie. Er wordt gewaarschuwd voor de gevolgen ervan op de volksgezondheid. Er is geen maatschappelijk draagvlak. Het CDA zegt sinds kort dat het

opkomt voor de gezins- en familiebedrijven. Tot voor kort was het CDA zeker een voorstander van de giga- en megastallen, maar het is ten voordele gedraaid. Maar neem het dan ook echt op voor de gezins- en familiebedrijven! Ik wil daar graag een bevestiging op horen. Iedere megastal helpt tientallen gezins- en familiebedrijven om zeep. En dat zijn juist de Cartiers onder de horloges, en niet de goedkope Japanse Quartz horloges. Zo moet men het wel zien.

De heer **Geurts** (CDA):

De heer Graus heeft meerdere vragen gesteld. Op de eerste vraag kan ik bevestigend antwoorden. De Tweede Kamer is een orgaan dat het volk vertegenwoordigt. In de woorden van de heer Graus is de Tweede Kamer het hoogste orgaan. We gaan over heel veel zaken, maar we hebben in onze wetgeving ook een groot aantal zaken waar de provincies en de gemeenten over gaan. En om dan elke keer in dat recht van de provincie of de gemeente te treden! Ik zou niet graag een beslissing van de Kamer willen hebben over elke vierkante kilometer in dit land. De Kamer heeft niet altijd in beeld wat er op die vierkante kilometer wel en niet mogelijk is. De provincie en de gemeente staan daar veel dichterbij.

De heer Graus heeft nog een vraag gesteld. Het CDA is inderdaad voor de gezins- en familiebedrijven. Bij een nieuw gemengd bedrijf worden als het ware meerdere locaties samengevoegd. De beeldvorming is dat er één grote stal wordt neergezet, maar er zijn meerdere locaties en ook meerdere gezinnen bij betrokken. De heer Graus weet heel goed dat het CDA helemaal niet zo blij is met de ontwikkeling dat zo veel familiebedrijven gedwongen worden om te stoppen. Maar wat is de oorzaak daarvan? Dat zijn de door de Kamer aangenomen moties die deze ondernemers daartoe dwingen.

De **voorzitter**:

De heer Graus wil hierop reageren. Kort graag!

De heer **Graus** (PVV):

Met alle respect, maar dat is echt onzin. De Kamer heeft unaniem een motie-Graus aangenomen waarin wordt gesproken over een beter verdienmodel voor boeren. Dat zou dan ten laste moeten komen van de rijke retailers. Het gaat om het volgende. Het CDA is altijd voor de giga- en megastallen geweest. Het CDA kan dat nu niet meer zijn, want dat gaat ten koste van de gezins- en familiebedrijven, van de volksgezondheid en van het dierenwelzijn. Er is dan immers geen veterinaire regie meer op mogelijk. Die dieren zijn dan niet meer de dieren die onze gezins- en familiebedrijven hebben. Die kunnen geen weidegang meer krijgen. Die mogelijkheid is er dadelijk niet meer. Dan krijg je ook megastallen met koeien die geen daglicht meer zien.

De **voorzitter**:

Wat is de vraag?

De heer **Graus** (PVV):

Ik wil daar een reactie op. Ik wijs de heer Geurts erop dat hij onzin aan het verkondigen is. Onze zuivelproducten zijn wereldwijd gewild. Men is bereid om heel veel te betalen, omdat het goud is. Dat zijn onze boeren en onze dieren. Als er megastallen komen, dan wordt het een goedkope massaproductie die niets waard is in het buitenland. Daarom sprak ik zojuist ook over de Cartiers en over de goedkope Japanse Quartz horloges.

De voorzitter:

U hebt zelf nog spreektijd. Daarin kunt u uw boodschap kwijt.

De heer Geurts (CDA):

De heer Graus verwijt mij allerlei zaken. Vorige week is echter een motie van de PVV in stemming gekomen, waarin wordt gesproken over het afschaffen van de bio-industrie. Dat zijn in de volksmond de normale gezins- en familiebedrijven in Nederland. De partij van de heer Graus doet dus zeer haar best om deze megastallen mogelijk te maken.

De voorzitter:

Ik verzoek u om uw betoog te vervolgen.

De heer Geurts (CDA):

Goed, ik mag daar blijkbaar niet veel woorden meer aan wijden.

De heer Graus had wel een goed punt over het verdienmodel. We zouden ons intussen veel drukker moeten maken over het verdienmodel. We zouden ons veel drukker moeten maken over het feit dat er in deze vergaderzaal elke week moties worden aangenomen waarmee wordt ingegrepen op de bedrijfsvoering van ondernemers. De schaalvergroting, de verdere intensivering van de land- en tuinbouw, is regelmatig een antwoord van ondernemers om aan deze moties te kunnen voldoen en daling van marges tegen te gaan.

Dat zijn de echte klemmen waarin wij op dit moment in Nederland zitten.

De heer Schouw (D66):

Voorzitter. Ik wil toch van deze gelegenheid gebruik maken om de heer Van Bommel hartelijk welkom te heten in ons landbouwclubje. Ik neem aan dat hij ook meegaat naar de Grüne Woche volgend jaar. Ik adviseer hem dit alvast in zijn agenda te zetten. Ik zie de heer Van Bommel enthousiast worden.

De voorzitter:

Volgend jaar, mijnheer Van Bommel, ik heb begrepen dat het volgend jaar januari is.

De heer Schouw (D66):

Ik heb zijn ogen nog nooit zo zien glinsteren!

Er is al veel te doen geweest over de bouw van de zogenaamde megastallen in Grubbenvorst. De stal zal een complex zijn met ruim 1,1 miljoen kippen, 300.000 varkens en een biogascentrale. Er lopen nog verschillende juridische procedures rondom de vergunningverlening voor de bouw van deze stal. Het is de vraag wat de Kamer daaraan kan doen tijdens die juridische procedures. Ik wil het daarom niet te veel hebben over Grubbenvorst 1, maar vooral over de toekomst: Grubbenvorst 2, 3 en 4. Ik wil eerst een vraag stellen over het provinciaal veehouderijbeleid. Zonet kwam dit al even aan de orde in een interruptie. Een aantal provincies probeert zelf de groei van de veehouderij in toom te houden met instrumenten als het Groninger verdienmodel en de Brabantse zorgvuldigheidsscore. De staatssecretaris weet daar natuurlijk alles van. In een recente uitspraak heeft de Raad van State geoordeeld dat gemeenten en provincies het ruimtelijk beleid niet mogen gebruiken om landbouwbedrijven aan extra voorwaarden te laten voldoen. Alleen ruimtelijk relevante eisen mogen worden opgenomen. Regels voor diergezondheid, dierenwelzijn, brandveiligheid en fijnstof horen

niet thuis in het ruimtebeleid, aldus de Raad van State. Deze uitspraak wordt ook wel gezien als een bom onder het provinciaal veehouderijbeleid. Als dit zo is, vraag ik de staatssecretaris, zal toch de Tweede Kamer via het kabinet in actie moeten komen. Als de provincies de veehouderij niet aan banden kunnen leggen, dan zal de Tweede Kamer dat moeten doen. Dat is spijtig voor de heer Geurts, want hij zal dan kleur moeten bekennen. Ik vraag de staatssecretaris daarop in te gaan. Wat betekent dit voor het verschuiven van het beleid?

Ik had nooit kunnen denken dat ik het ooit eens zou kunnen zijn met voormalig staatssecretaris Bleker, maar ik geloof dat ik het nu toch wel met hem eens ben. Het is natuurlijk niet de bedoeling dat wij in dit land naar een extreme industrialisatie van de veehouderij gaan. Ik zeg dit de heer Geurts en de heer Bleker na. Welke instrumenten heeft de staatssecretaris nu of gaat zij ontwikkelen om Grubbenvorst 2, 3 en 4, waar ook in dit land, tegen te gaan?

De heer **Geurts** (CDA):

Ik zou de geachte collega van de D66-fractie willen verzoeken om als hij het CDA citeert, dit volledig te doen. Ik hoor hierop graag een bevestigend antwoord.

In het verleden heeft D66 aangekondigd met een landbouwprogramma te komen. In de media was te lezen dat dit op een D66-congres is besproken. Ik ben daarbij niet aanwezig geweest. Wanneer komt dit programma? Wat D66 nu aangeeft, lijkt heel veel op het programma van de Partij voor de Dieren.

De heer **Schouw** (D66):

Ik geloof dat de heer Geurts een nieuw frame heeft ontdekt, want net kreeg de Partij van de Arbeid al die exclusiviteit. Ik suggereer de heer Geurts om het exclusief te houden.

Ik zal de heer Geurts precies proberen te citeren. Ik vind dat de heer Geurts echter echt van twee walletjes eet. Voorzitter, u moet mij dat maar niet euvel duiden. Aan de ene kant zegt hij dat het CDA een warm kloppend hart heeft voor het familiebedrijf en aan de andere kant laat hij het grootkapitaal zijn gang gaan, met alle gevolgen die erbij horen. Ik vind dat een onverkoopbaar en onduidelijk standpunt. Het waait alle kanten op.

Ik ben blij dat er veel belangstelling is voor de landbouwvisie van D66, ook vanuit het CDA. Mogelijk kan het CDA er nog iets van leren. Het programma is in ontwikkeling en wij hebben nog een tijdje tot de verkiezingen.

De **voorzitter**:

Mijnheer Geurts, tot slot.

De heer **Geurts** (CDA):

Laat ik op die laatste opmerking maar niet ingaan. De Statenverkiezingen zijn op 18 maart. Ik vind het wel aardig dat de landbouwvideeën van D66 nog in ontwikkeling zijn, want dat matcht wel met het beeld dat het programma van de Partij voor de Dieren zo'n beetje is overgenomen door D66 en de PvdA. Exclusiviteit kan ik u helaas niet gunnen, want de Partij voor de Dieren is op de veganistische levensstijl overgegaan en zal dat ook wel in haar toekomstige partijprogramma vormgeven, denk ik.

Waar het nu om gaat, is dat u net even sprak over het grootkapitaal. Als u daarmee familiebedrijven en gezinnen bedoelt die al vele decennia hun bedrijf voeren en daarvoor een nieuwe toekomst

willen, dan is dat dat grootkapitaal. Maar dit zijn gewoon gezinnen die hier een bedrijf willen vestigen. Dat heeft niks met grootkapitaal, industrialisatie et cetera te maken.

De **voorzitter**:

Een korte reactie van de heer Schouw.

De heer **Schouw** (D66):

Ik ben het oneens met de heer Geurts. We hebben daar eerder debatten ook over gevoerd waarin iemand zelfs sprak over de Chinezen die onze landbouw overnemen. Ik geloof dat de heer Geurts daar ook wel gevoelens bij had, die hij nu weer niet heeft. Het kan verkeren met het CDA en haar woordvoerder!

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Hoe meer partijen ons partijprogramma overnemen, hoe beter. Wij zijn zeker niet van de exclusiviteit. Dus dat is heel fijn.

De heer **Schouw** (D66):

Graag gedaan.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

De heer Schouw vroeg aan de staatssecretaris wat zij gaat doen aan de onmogelijkheden voor provincies om megastallen tegen te gaan. Nu weten we dat er een wet komt met dierenaantallen waarin de staatssecretaris de ruimte geeft aan provincies en gemeenten om zelf te bepalen of die megastallen er komen. Wij maken ons zorgen over die wet omdat daardoor willekeur ontstaat en er megastallen kunnen komen. Is de heer Schouw het met mij eens dat dat niet de weg zou moeten zijn?

De heer **Schouw** (D66):

Daarom wil ik ook de verbinding leggen met de uitspraak van de Raad van State, van twee weken geleden. Daaruit zou je kunnen afleiden, dat vraag ik aan de staatssecretaris, dat de provincies eigenlijk onvoldoende instrumenten hebben om die intensieve veehouderij te beteugelen. Als de provincies dat niet kunnen, zal het Rijk dat moeten doen door middel van wetgeving. Dan krijgen wij die hier op ons bord.

De heer **Leenders** (PvdA):

Voorzitter. Ik kan de heer Van Bommel via u geruststellen met betrekking tot ons verhaal. De Brabantse motie die op het PvdA-congres is aangenomen, hebben wij gezien als een ondersteuning van onze richting. Als er ergens stront aan de knikker is, is het in Brabant. Daar kom ik vandaan. Ik nodig iedereen in deze zaal uit om een zaterdagmiddag op de motor in Oost-Brabant rond te toeren. Dan weet u precies waar ik het over heb.

Dat is ook de reden dat wij dit soort stallen niet wenselijk vinden. Zowel de overlast voor de omgeving op het gebied van stank, geluid, gezondheid, milieu, niet te vergeten de verpesting van het landschap, als de slechte kwaliteit van het dierenwelzijn zijn voor de PvdA onacceptabel. Wij willen dit soort stallen ook niet omdat het maatschappelijk draagvlak daarvoor zeer gering is.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Het is natuurlijk goed om van de heer Leenders te horen dat de motie van de Brabantse PvdA-leden

om zich ervoor in te zetten de veestapel in Nederland te doen afnemen eigenlijk ondersteunt waarop de fractie wil inzetten.

Nu weten we dat provincies en gemeenten juist alle ruimte krijgen om veehouderijen te laten uitbreiden, dan wel te laten inkrimpen. Het zal volledig worden overgelaten aan gemeenten en provincies welke koers zij gaan varen rond de toename dan wel afname van de veestapel.

Is dat dan ondersteunend aan deze motie of kunnen wij van de PvdA-fractie verwachten dat hierover scherper wordt gedebatteerd en dat de wet in de zomer wordt aangenomen door de fractie?

De heer **Leenders** (PvdA):

De strekking van de motie is dat er geen vee bij moet maar dat de veestapel moet afnemen. Met de manier waarop wij dat doen gaan wij hier in de Kamer natuurlijk aan de slag. Het feit dat dat door provincies en gemeenten wordt bepaald, of dat zij daarop een heel grote invloed hebben, steunen wij van harte.